

ПОЛІТИЧНІ ЗМІНИ ТА СУСПІЛЬНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ

УДК 130.122:321.01:329.733

*Перглер Тетяна Іванівна,
кандидат політичних наук,
доцент кафедри управління,
інформаційно-аналітичної діяльності та євроінтеграції
Інституту управління та економіки освіти
Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова*

ПОЛІТИКО-ДУХОВНІ ПЕРЕДУМОВИ НАЦІОНАЛЬНОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

Аналізуються особливості державотворення України з моменту здобуття нею незалежності. Досліджуються політико-духовні передумови національного державотворення України.

Ключові слова: *духовність, політико-духовні передумови, процес державотворення.*

В умовах трансформації сучасного українського суспільства особливого значення набуває проблема формування на рівні суспільства та особистості політичної духовності, політичних ідеалів справедливості, свободи, гуманізму, людського виміру політики, які, у свою чергу, виражають дух політичного та державного устрою, виконують системоутворюючу роль у реальному суспільно-політичному житті людей та, таким чином, безпосередньо впливають на процес державної розбудови країни.

Дослідження духовних основ державотворення обумовлене потребами як теорії, так і практики. У першу чергу, наукового осмислення потребує духовна основа процесу державотворення, що визначає зміст, спрямованість, тенденції та перспективи розвитку останнього та забезпечує його розгортання в гуманістичному напрямі.

Як відомо, реальне життя містить у собі різноспрямовані політичні процеси. Так, одні з них мають конструктивно-гуманістичний характер, здійснюючись в інтересах людини і прогресу, інші ж, навпаки, - спрямовані на захоплення політичної влади й прагматичне вузькоцільове її використання, що у свою чергу, нехтує законами моралі і права. Цілком зрозумілим є те, що гуманітарна якість політичного процесу залежить від свідомості його суб'єктів, цінностей, якими вони керуються, здійснюючи ті чи інші політичні дії. За умови, коли духовна складова, провідні цінності відповідають потребам суспільного поступу й інтересам людини, коли вони мають загальнолюдський сенс, політичний процес буде мати позитивно-конструктивну спрямованість. І навпаки, якщо суб'єкти політичного процесу керуються фантомними цілями, переслідують вузько-корисливі інтереси, політичний процес буде мати деструктивну, руйнівну спрямованість, спровокує відчуження та недовіру до влади, до політичної системи в цілому як з боку людини, так і суспільства [4, с. 1].

Таким чином, дослідження духовних основ державотворення має не тільки наукове, а й глибоко соціальне значення й відноситься до першочергових проблем сучасної політичної науки.

Серед праць українських дослідників, які тією чи іншою мірою досліджували процеси державотворення, вирізняються роботи В.Андрущенка, В.Бабкіна, О.Бабкіної, В.Бакірова, В.Беха, І.Бідзюри, Ю.Біденка, І.Варзаря, К.Ващенко, А.Волинського, М.Головатого, В.Горбатенка, Л.Губерського, Г.Зеленько, М.Дмитренка, М.Калініченка, О.Картунова, В.Корнієнка, В.Кременя, І.Кресіної, І.Кураса, Ю.Левенця, М.Лукашевича, М.Михальченка, О.Новакової, В.Пазенка, А.Поліщука, В.Ребкала, А.Романюка, Ф.Рудича, В.Савельєва, З.Самчука, В.Стародубця, С.Телешуна, В.Тертички, А.Толстоухова, С.Тихомирова,

Ю.Шайгородського, Л.Шкляра, П.Шляхтуна, М.Шульги, В.Якушика та інших. Разом з тим, незважаючи на досить помітний обсяг опублікованих праць, як процес державотворення, так і його духовна основа досліджені порівняно мало.

Звертаючись до українських реалій, необхідність наукового осмислення та супроводження процесу державотворення була визначена науковцями з перших днів проголошення Україною незалежності та набуття країною суверенності. Про це свідчить, наприклад, Постанова Президії Національної Академії Наук України N 227 від 10.07.96 «Про концепцію ідеології державотворення в Україні» [6]. Згідно з цією Постановою, осмислення процесів державотворення в Україні потребувало максимально точного, об'єктивного відтворення подій і фактів минулого, а також максимальної наукової експертизи при аналізі як історичної ретроспективи розвитку української держави, так і процесів її сучасного розвитку.

Історія сучасної України показує, що наукове осмислення та визначення процесу українського державотворення ще триває. Більш того, консенсусу з приводу розуміння та трактування характеристик, історичних періодів та показників цього процесу як в науковому товаристві, так і у політикумі й досі не досягнуто. Це пов'язано з низкою факторів, серед яких можна виділити наступні:

- специфіку історичного розвитку української державності, коли держава довгий історичний період не мала самостійного існування, а українські землі перебували у складі інших держав;
- відсутність достатньої наукової бази для швидкого та кваліфікованого забезпечення процесу державотворення науково обґрунтованими моделями;
- політизацію цього питання, що суттєво гальмує можливість легітимації певних особливостей процесу державотворення;
- специфіку сучасного періоду розвитку української держави в умовах як зовнішніх (процеси глобалізації, економічної кризи, геополітичних трансформацій), так і внутрішніх (політичні - високий рівень недовіри до політичних інституцій, конфесійні та інші розколи, брак позитивних соціальних очікувань) викликів.

Будь-які значні соціальні зрушення, процеси, трансформації та перетворення відбуваються лише в тому випадку, коли поміж інших конструктивних факторів наявна міцна духовна основа їх зародження і розвитку. Саме духовність є тим енергетичним підґрунтям, яке дозволяє здійснювати історичні перетворення щодо сталих, великих, тривалих в часі соціокультурних та цивілізаційних об'єктів. Безумовно, духовність народу, нації, особистості є ключовим фактором і в процесі державотворення, зокрема, в сучасних українських умовах. З цього приводу слушно зазначає Джура О.Д. «... звернення сучасних вчених до проблеми духовності особистості, виховання і формування її громадянської свідомості, почуття патріотизму є актуальними питаннями сьогодення. Її вирішення може бути тільки за умови чіткого визначення самого поняття духовності, виявлення показників, на підставі яких можна зробити висновок про рівень духовного розвитку особистості та суспільства в цілому» [3, с. 336].

На наш погляд, духовність можна розглядати як енергетичне підґрунтя, на основі якого відбуваються значні соціальні зрушення в процесі новітнього українського державотворення і визначаються аксіологічні принципи морального, виховного, культурного, освітнього, естетичного, релігійного характеру процесу державотворення, основними суб'єктами якого є українська нація, народ, різні прошарки населення, зокрема молодь, різноманітні державні і недержавні організації, структури громадянського суспільства тощо.

Духовність як енергетичне підґрунтя процесу національного державотворення здійснює інтегративну функцію щодо зусиль різноманітних суб'єктів суспільного розвитку, спрямованих на становлення, формування і прогрес молоді української державності. Таке об'єднання зусиль держави, громадянського суспільства, місцевих громад, релігійних,

освітніх, культурних тощо організацій навколо спільної мети створює справжнє поле національної ідеї, об'єднавча сила якої і лежить в основі державотворення. Як вказує Цебенко С. «Держава і суспільство повинні бути зацікавлені в підтримці цінностей, які сприяють суспільному розвитку. Для цього необхідно витратити національні кошти на підтримку духовної сфери країни, але не просто утримувати і відкривати храми, школи, університети, музеї, театри, виставки, концертні зали і культурні центри, а й підвищувати престиж культурного життя і пропагувати духовний розвиток людини» [7, с. 42].

Таким чином, перед молоддю українською державою в процесі її творення і формування постає історично важливе завдання відродження високодуховної культури українського народу, підняття рівня особистісно-суспільних, громадянських устремлінь українців до демократичного співжиття, яке на основі полікультурності і толерантності, надаватиме кожному громадянину різноманітні можливості до духовного та культурного самостворення і саморозвитку.

Такий значний соціально-формулюючий процес, як державотворення, не може відбуватися без формування у відповідному суспільному середовищі відповідного морального налаштування більшої частини того суспільства, в якому він відбувається. Саме духовно-моральні енергії лежать в основі переконання великих мас населення у необхідності великих соціальних змін, реформ, державотворчих трансформацій. Без такого духовно-енергетичного підґрунтя будь-який соціально-реформаційний підхід приречений на швидке затухання.

Формування державотворчої спрямованості нової суспільної моралі, на нашу думку, слід пов'язувати із загальними процесами націотворення, що, за визначенням Гальчинського А., – є «завершенням процесу консолідації української політичної нації, утвердженням її ідентичності, подоланням жажливих наслідків політики денационалізації, яка упродовж трьох століть (XVIII – XX ст.) насаджувалась українському народові» [2, с. 26], у поєднанні із загальнолюдськими цінностями й ідеалами. Нова суспільна мораль українського суспільства повинна наблизитись до загальнолюдського розуміння категорій добра і зла, обов'язку і гуманності, справедливості, чесності тощо, змістом яких є потреба і необхідність узгоджувати особистісні цілі, засоби їх досягнення з цілями членів інших спільнот, ставитися до загальних цілей як до вищих, священних, непорушних. У такому випадку на перший план виходить антиегоїзм, недопустимість виграшу за рахунок програшу інших, прагнення проєднання з іншими, турбота про їх благо [8, с. 241]. Дійсно, процес державотворення багато в чому вимагає особистісного самозречення та соціально спрямованості мислення, однак при цьому важливо пам'ятати, що саме цей процес в подальшому сприятиме смисловій адаптативній соціалізації самої особистості на основі норм народної моралі, естетики, світоглядно-пізнавальних орієнтирів тощо. Тобто, для молоді процес державотворення є ціннісно-світоглядним з огляду на подальшу особистісну самоідентифікацію.

Для активнішого залучення молоді до державотворчих процесів важливо не лише здійснювати імперативно-виховний вплив, але й на державному рівні усувати наявні перепони щодо активної громадянської та політичної соціалізації молоді, а також створювати заохочувальні та стимулюючі засоби залучення на ціннісно-світоглядному та структурно-організаційному рівні широких мас молоді до процесів національного державотворення. Як зазначає Коваль Г. «...в українській молоді, як у особливій суспільній групі є достатньо велика кількість суб'єктивних та об'єктивних перешкод на шляху самовизначення в політико-ідеологічній сфері, входження в соціально-світоглядну структуру суспільства. Визначення та подолання таких перешкод є передумовою залучення молоді до державотворчих процесів. Саме тому держава та суспільство мають забезпечити рівні можливості для розкриття творчого, професійного, інтелектуального потенціалу молоді, набуття молоддю соціального досвіду, формування вміння жити в громадянському суспільстві, формування загальнолюдських ціннісних орієнтацій, утвердження здорового

способу життя, якісну освіту, конкурентоспроможність на ринку праці, підтримку сімей, випереджальний та інноваційний розвиток молодіжного підприємництва» [5, с. 184].

Гуманістично-інноваційний стиль моральнісного та естетичного виховання молодого покоління не може бути, з нашої точки зору, повним без використання як структурного елементу досвіду та традицій народного виховання, педагогіки, естетико-культурного формування особистості. Лише за такого характеру виховних впливів, що матимуть національно спрямовану, культурно-особистісну основу, можливе подолання тих соціокультурних кризових явищ, що спостерігаються у молодіжному середовищі у зв'язку з агресивним його залученням до сфери масово-інформаційної культури. Народне виховання і естетична культура здатні енергетично формувати особистість, сповнену усвідомленням важливості пізнання, плекання і розвитку народно-творчого доробку, а також використання такої отриманої енергії для розвитку національного суспільства, зокрема в сфері державотворення.

Загалом, говорячи про генетичні особливості українського народу, необхідно особливу увагу приділити питанням творчості як засобу збереження національної самобутності, що особливо важливо було для українців в тривалі періоди бездержавності. Тому в період державотворення необхідно використовувати внутрішній творчий потенціал народу з метою створення енергетичного поля заохочення до національно-будівничих прагнень української молоді. Як слушно відзначає Андрущенко В.П. «Творчість стала засобом самозбереження і виживання українського етносу. Через творчість українська людина пізнавала себе, спадкоємно передаючи наступним поколінням свій головний скарб – духовність» [1, с. 136]. Таким чином, духовність як ключова ознака народу, нації є, з нашої точки зору основною державотворчою потенцією нашого суспільства, здатною сприяти подоланню багатьох зовнішньо-формальних перешкод побудови нової, модерної, демократично-правової української державності.

Ефективна діяльність держави в сфері національної та культурної політики покликана саме створювати для молоді мотиваційних, моральнісних, поведінкових та енергетично-духовних стимулів для активної участі в процесах сучасного державотворення. Важливим це є насамперед тому, що молодь є не просто майбутнім країни і нації, але й найактивнішим суб'єктом соціокультурного розвитку. Спираючись на національні еліти, українська держава покликана осучаснити національну модель культурної політики.

Література:

1. Андрущенко В.П. Світанок Європи: Проблема формування нового учителя для об'єднаної Європи XXI століття / Віктор Андрущенко. – К.: Знання України, 2011. – 1099 с.
2. Гальчинський А. Час національного пробудження. Публіцистичне есе / А.Гальчинський. – К.: НІСД, 2004. – 152с.
3. Джура О.Д. Духовна сутність освіти / О.Д. Джура // Гілея (науковий вісник): Збірник наукових праць / Гол. ред. В.М. Вашкевич. – К., 2009. – Випуск 28. – С. 335 – 342.
4. Ілляшов Г. О. Духовні засади політичного процесу (теоретико-методологічний аналіз) : автореф. дис. . канд. політ. наук : 23.00.01 / Г. О. Ілляшов ; керівник роботи В. П. Андрущенко ; НПУ ім. М.П. Драгоманова. – К., 2011. – 20 с.
5. Коваль Г. Залучення молоді до процесів державотворення в Україні / Ганна Коваль, Олена Остапюк // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. – К.: Український центр політичного менеджменту, 2010. – Випуск 21. – С. 180 – 188.
6. Про концепцію ідеології державотворення в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.yur-info.org.ua/doc/1674985.jsp>
7. Цебенко С. Культурні права людини в інтерпретації православної релігії / С. Цебенко // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: Матеріали XIV регіональної науково-практичної конференції, 6 лютого 2008 р. – Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2008. – С. 41 – 45.

8. Шаповалова І.В. Державотворча функція моралі / І.В. Шаповалова // Гілея (науковий вісник): Збірник наукових праць / Гол. ред. В.М. Вашкевич. – К., 2009. – Випуск 28. – С. 236 – 242.

Перглер Т. И. Политико-духовные предпосылки национального государствообразования

Анализируются особенности государствообразования Украины с момента обретения ею независимости. Исследуются политико-духовные предпосылки национального государствообразования Украины.

Ключевые слова: *духовность, политико-духовные предпосылки, процесс государствообразования.*

Pergler T. Political and spiritual preconditions of the national state formation

Analyzes the characteristics of the state formation process in Ukraine since its independence. Explores the political and spiritual preconditions of the national state formation in Ukraine.

Keywords: *spirituality, political and spiritual preconditions, the process of state formation.*

УДК 323.272

Радченко Леся Миколаївна,
кандидат політичних наук,
доцент кафедри політичних наук
Національного педагогічного університету
імені М.П.Драгоманова

РЕВОЛЮЦІЇ ЯК РІЗНОВИД ПОЛІТИЧНИХ ЗМІН

У статті розглядається сутність політичних змін та проаналізовано один із їх різновидів, а саме: революцію. Визначено основні риси революцій та виокремлено її види.

Ключові слова: *політичні зміни, революція, соціальна революція, політична революція.*

Політичні зміни є наростанням нового у структурних і функціональних особливостях політичних явищ, що забезпечує як самовідтворення, так і оновлення суспільно-політичного організму. Глибинні політичні зміни стають фактом після кількох циклів самовідтворення політичної системи. Системно циклічний розвиток свідчить про перехід до якісно нового стану, до оновлення суспільно-політичного організму.

Багатоманітність джерел та форм політичних змін втілюється у визначених способах буття політичних явищ, а саме: функціонуванні, розвитку та занепаді. Функціонування політичних явищ – це спосіб підтримки існуючої політичної системи, відтворення того балансу сил, що відображає їх базові відношення. За такого способу змін традиції та спадковість мають беззаперечний пріоритет перед будь-якими інноваціями.

Розвиток, у масштабах соціуму, може означати зміни, за яких політика держави виходить на рівень, що дозволяє владі адекватно реагувати на виклики часу, ефективно керувати суспільними відносинами. Такий характер політичних змін передбачає пристосування політичної системи до інших сфер суспільного життя, використовувати гнучкі стратегії та технології володарювання за умови появи нових інтересів та потреб різних соціальних груп та індивідів.

Занепад передбачає негативну перспективу еволюції політичного явища чи процесу. На думку П. Струве, занепад є «Регресивною метаморфозою» політики [6, с. 290]. У стані